

ՄՇԽԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլ, կէս տարեկանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 7 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմյանի խմբագրատան մէջ:
Մեր հասցեն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և սուրբ օրերէն):

Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լիզուով:
Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խրաքանչիւր թաւին 2 կոպէկ:

„ՄՇԽԿ“

ԴՐԱՎԱՆԵՐՆԵՐ ԵՒ ՔՆՆԱՔԱՆԵՐ ԼՐԱԳԻՐ

ՆԵՐԿԱՑ 1887 ԹԻՒՆ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, Նոյն դիմելով և Նոյն պրոդուկցիոն: Մեր կը առանձին սեփական
ՀԵՌԱՎԱՆԵՐՆԵՐ:
«ՄՇԽԿ» տարեկան գինը 10 ռուբլ է, վեց ամսականը 6 ռուբլ:
Գրվել «ՄՇԽԿ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարձրագույն և Բարձրագույն փողոցներին ան-
կիւնում, Թամարաշվի տանը):
Կայտարարութեան ուրիշ քաղաքներէն «ՄՇԽԿ» գրվելու համար պէտք է դիմել հետեւեալ հա-
ցեով. ТИФЛИСЪ, Редакція газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանէն. Tiflis, Rédaction du jour-
nal arménien «MSCHAK».

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԺՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱՎՈՐՈՒՄ

Եզրակացնելու մեր ասածները.—ՆԵՐԿԻՆ ՏԵ-
ՍՈՒՌԻՆ. Հայոց թատրոն. Նամակ Բաղրաթի-
նէրէն լուրեր.—ԱՐՏԱՐԻՆ ՏԵՍՈՒՌԻՆ. Կ. ՊԵ-
ՏԻ հայոց պարերական մամուլ. Արտաքին լու-
րեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱՎԱՆԵՐ.—ՊԱՏԱՍ-
ԽԱՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄԻՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱ-
ԿԱՆ. Մանկավարժական նամակներ.

ԵԶՐԱՎԱՆԵՐԵՐ ՄԵՐ ԱՍԱՄԵՆԵՐԸ

Ներկայ յօդուածով մենք կուզենայինք
կարկանդակներ անել այն մտքերը, որ
մենք յայտնեցինք «Մշակ» այս տարեկան
№ 7 և 9-ի մէջ տպւած մեր առաջնորդնե-
րում:

Յորենի առեւտրի և գիւղացու վիճակի
վրա խօսելով մենք վերջացրինք մեր յօ-
դուածները հետեւեալ խօսքերով: «Այսպէս
յուս, տարուց տարի որոշելու համար թէ
երկրի բերքը որչափով և քանակու-
թեամբ, որպէս արդիւնաբերութեան առեւ-

տրողը, կարող է նշանակաւոր լինել արտա-
հանութեան համար, առանց վնասելու
երկրի ներքին սպառման պէտքերին,—այս
մեր կարծիքով թէ մասնաւոր ուսումնա-
կան անհատներին ոյժերից վեր է, և թէ
վեր է մի որ և է ուսումնական ընկերու-
թեան ոյժերից, ինչպէս է, օրինակ, մեր
գիւղատնտեսական ընկերութիւնը: Այդ
տեսակ դործ, մեր կարծիքով, իւրաքանչիւր
ինքնաճանաչ գիւղական համայնքի
գործն է:»

Այժմ ընթերցողը ակամայ կը հարցնի
մեզ ի՞նչ էք հասկանում «գիւղական հա-
մայնք» բառով. մի՞թէ մեզ մօտ կայ եւրո-
պական երկրներին պէս մի ինքնավար հա-
մայնք, կամ Ռուսաստանի ներքին նա-
հանգիստներում դրուած ունեցող գիւղա-
կան ինքնավարութեան, ձեւաւորի պէս մի
բան:

Ոչ, կը պատասխանենք մենք, մեզանում
այդչափ կայ, և չը կայ ուրեմն մեր գիւ-
ղական հասարակութեան մէջ իր իրա-
ւունքներին և պարտաւորութիւններին կա-
տարեալ ինքնաճանաչութիւն: Բայց

ժամանակ մարդս առողջ գրութեան մէջ է դա-
նում: Նոյն ձևով և մենք մտաւորապէս ենք դա-
րձանում, երբ մեր հոգու մէջ փոփոխում, իւրա-
հանում են մտապատկերներ: Միանման մտապա-
կերները միմյանով ծնւում են ոչ նմաններին և
արդիւնով կազմում են դադարաւոր և այլն:
Ուրեմն մեր հոգեկան դարձումն է 1) կախումն
ունի այն հոգեկան կամուրջներից, որոնք հոգու
մէջ են հրաւիրում արտաքին աշխարհից տալու-
թիւններ և 2) այդ դարձումն առաջ է դը-
նում, երբ տալուութիւնները, որպէս իւրացու-
ցողական մտապատկերներ (appercepiende Vor-
stellungen) ընդունելով նորը ընդարձակում են
գիտակցութեան բովանդակութիւնը: Եթէ այդ իւ-
րացուցումն չը լինէր, այն ժամանակ մեր հոգե-
կան դարձումն անգիչ չէր ունենայ:

Գիտելով թէ, օրինակի համար, մի ժողովուրդ
կամ մի անհատ ծնւում և ապրում է մի հոգի
վրա, չըջապատւած մի և նոյն արտաքին աշխար-
հից, չունի յարաբերութիւն դրացի ժողովուրդի հետ,
որից բան կարողանար սովորել կամ թէ ունի հա-
րկաններ, սակայն նորա և այն աննախնայելի
վիճակի մէջ են գտնվում, ինչպէս իրանք, անա-
նում են նոյն բնութիւնը և ունեն նոյն պարագ-
մունքը:

Բարեկամ, կարող է արդեօք մարդուս հոգեկան
դարձումն այդ տեսակ գրութեան մէջ առաջ
դնել: Ի հարկէ, ոչ: Արդարեւ յայտնի է տալիս
որ, երբ մարդ ծնւում է, նա աւելի կրաւորական
է, քան թէ ներգործական, որովհետեւ նա սովոր-
ված է ակամայ նայել, լսել, չըջապատող առար-
կաներից մտապատկերներ ստանալ և այլն: Սորա
համար և Արդարեւեւ առում է թէ մարդ ի բնէ
ձգտումն ունի դէպի գիտնալը: Սակայն այդ տե-
սակ ակամայ մտապատկերներ ստանալում են
այնպիսի մի հասկում, որ հոգեկան և ֆիզիկա-

մի՞թէ եթէ մի բան չը կայ, չը պէտք է,
ուրեմն, ցանկանալ որ այդ բանը լինի, չը
պէտք է ջանալ նրան իրադրութելու, կամ
դոնէ ապագայի համար օգտուէտ մտքեր
սերմանելու:...

Ինչ և ինչ, եթէ մեզանում չը կայ
կազմակերպւած և ինքնավարութիւն ու-
նեցող գիւղական համայնք, դարձեալ մեր
երկրի ամեն մի գիւղ ունի այսպէս անուան-
ված գիւղական հասարակութիւն, որը
որը ունի գիւղական ժողով և վայելում է
դոնէ այս կամ այն դէպքում ընտրողական
սկզբունքի թէ և ամենաթոյլ նշանները:
Գիւղը հաւաքւում է տանուտէր ընտրու-
ղիւր ժողովում է իր տալու հարկերը
որոշելու, գիւղը իր հասարակութեան վրձ-
նով ժամանակաւորապէս բաժանում է վա-
րելի հողերը, գիւղը ընտրում է իր եկե-
ղեցական երեցիփոխանին, գիւղը վճռում է
այս կամ այն դէպքում յատկանշել իր վա-
րելի հողերի արդիւնների մի յայտնի մա-
սը յօդուտ իր եկեղեցական դպրոցի և այ-
լն:...

Ուրեմն, եթէ այսպէս է, գիւղական հա-
սարակութիւնը կարող է հաւաքվել իր
այս կամ այն պէտքերը որոշելու համար:
Եթէ մեզ կասեն թէ մեր գիւղացիք չա-
փից դուրս տղէտ ու անդարդացած են և
նրանց քարոզել որ և է ընդհանուր
գործում ինքնաճանաչութիւն և ինքնաօգ-
նութիւն ապագային աշխատանք է և քա-
րոզն երով ոչինչ չէ կարելի անել,—այն
ժամանակ աւելորդ կը լինէր, առհասո-
րակ, որ և է միայն յայտնել որ և է դա-
դարաւ սերմանել քանի որ յայտնած միտ-
քը, սերմանած դադարաւոր, մի և նոյն է
իրադրութելու չէ: Այն ժամանակ աւելորդ
կը լինէր խօսել, գրել, բացատրել, համո-
զել, լրագրել հրատարակել,—քանի որ ա-
մեն բան, ինչ որ առում ենք, իրանց
ըթի ծայրից աւելի հեռու չը տեսնող մար-
դիկ ապարդիւն քարոզ են համա-
րում:

Գուցէ և մեր կրթւած դասակարգին

տան և չորս տարեկան ընթացքում արած
առաջարկութիւններից շատ քիչերը ըն-
դունվեցան, հանդիպելով մեր կրթւած դա-
սակարգի կողմից էլ սպանել անտարբերու-
թեան, անհոգութեան, կատարեալ ապա-
տի աշխի, ատելութեան դէպի վերանորոգու-
թիւն և առաջադիմութիւն: Մի՞թէ դրա-
նից պէտք է հետեւանել որ մենք սխա-
լել ենք մեր ինտելիգենցիային էլ որ և է
առաջարկութիւն անելով, քարոզելով նրան
սխալվել իր մեռելային անշարժութիւնից,
յանդաւոր անտարբերութիւնից:...

Սակայն վերադառնալով մեր հարցին:
Մենք կրկնում ենք՝ եթէ մենք չունենք
կազմակերպւած, ինքնավար գիւղական
համայնք, բայց այնու ամենայնիւ մենք
չօ՞ ունենք գիւղական հասարակութիւն
թիւն, իր կարիքների, իր պահանջների
վրա ժամանակ առ ժամանակ, թէ և շատ
անորոշ կերպով խորհրդակցող գիւղական
հասարակութիւն:

Նոյն իսկ այդ գիւղական հասարակու-
թիւնն է, որ, ինչքան էլ անդարդացած
լինէր նա, ամենից լաւ կարող է իւրա-
քանչիւրը իր համար, որոշել տարուց տա-
րի ցորենի մեր երկրից արտահանութեան
հարցը: Եւ ահա ինչպէս:

Ոչ ոքին, որքան իրան գիւղական որոշ
հասարակութեան, այնքան լաւ յայտնի չէ,
թէ նոյն գիւղական հասարակութիւնը որ-
քան օրավար հող ունի, որքան ծովա բը-
նակիչ ունի, որքան պուլ-ցորեն հար-
կաւոր է տարեկան իւրաքանչիւր հոգու
ապուրտի համար, որքան պուլ-ցոր-
են անհրաժեշտ է պահանջի դնել այսքան
օրավար հող միւս, տարի նորից ցանելու
համար: Այդ բոլոր հարցերը աչքի առաջ
ունելով երբ ցորենի հունձը վերջացած է,
գիւղի տանուտէրը (ստարշինա) պէտք է
գումարի գիւղական հասարակութիւնը և
ընդհանուր ոյժերով պէտք է որոշեն հե-
տեւեալը:

- 1) Գիւղն ունի այսքան օրավար հող.
- 2) Գիւղն ունի այսքան բնակիչ:

Կանտի խօսքերը. «Իսկոյն ցած կը թռչի ձիուցս,
դիւարիս ձեռքից բռնած կը խոնարհվի այս ան-
մեղ անասունի առաջ, եթէ նա կարողանայ մը-
սածն և արտասանել «ես» բառը:

Ինչպիսի միջոցներով և ճանապարհներով կա-
րող ենք մի ժողովուրդը այսպիսի ողորմելի կեան-
քից ազատել և յարուցանել նորա մէջ մարդկու-
թեան մտաւոր-բարոյական կողմերը: Եւ ինչպէս
կարող ենք արմատաւոր անել այն վատ սովորու-
թիւնները և յաշկութիւնները, որոնք դարեր տես-
լով արմատ են ձգել ժողովուրդի մէջ:

Ահաւասիկ ինդիւիւնը, որոնք ամեն մի ճշմա-
րեւ զատարարակցի զաղմուծը պիտի լինեն: Գա-
րեթէ ի վեր մի ժողովուրդի մէջ արմատացած վատ
սովորութիւնները և յատկութիւնները միանգա-
մայն արմատախիլ անել կը նշանակէ կայունի մի
հարուածով ծառը տալալով: Յիշենք այստեղ Ղեօ-
թիի խօսքը. «տարիք առած մի սերունդի հետ
շատ բան չես կարող անել, ինչպէս ֆիզիկապէս,
նոյնպէս հոգեպէս, ոչ գիտարուեստական ճաշակը
և ոչ ընտելութիւնը կարող եւ դարձանել, սա-
կայն եղիլ խելացի ու սկսիլ մատուղ սերունդի
հետ, և կը տեսնես, որ գործը յաջող է գիտուի:

Ուրեմն ամենից առաջ հարկաւոր է մատուղ սե-
րունդին դաստիարակել, որին ամենից առաջ ան-
հրաժեշտ է տարրական ուսումնարան:

Տարրական ուսումնարան ասելով պէտք է հա-
կանաս կրթական ուսումնարան. չէ որ վերեւ ա-
ռայի դաստիարակել պէտք է: Տարրական ուսումն-
արանը միմայն կարգաւ ու զրել սովորյալու-
համար չէ և թէ այն միջնադարեան ուսումնարա-
նը չէ, ուր միմայն կրօնն էին սովորեցնում, աչ-
քից թողնելով մանուկին չըջապատող բնութիւնը
և նորա երեցիկները և այլն, այլ դուրս նորադասի
է դաստիարակման միջոցով դաստիարակել, տա-
նիկից բարոյական անձնաւորութիւն ստեղծել:

